

pojavljuje samo u obliku duha - u njoj su skriveni svi elementi kritike i često već pripravljeni i izradjeni na način koji daleko nadvisuje Hegelovo stajalište. "Nesretna svijest", "poštena svijest", borba "plemenite i podle svijesti" itd. itd., ti pojedini osjeci sadržavaju kritičke elemente - ali još u otudjenom obliku - čitavih sfera, kao religije, države, građanskog života itd. Dakle, kao što se biće, predmet javlja kao misaono biće, tako je subjekt uvijek svijest ili samosvijest, ili, tačnije, predmet se pojavljuje samo kao apstraktna svijest, a čovjek samo kao samosvijest; stoga su različiti oblici otudjenja pojavljuju samo različiti oblici svijesti i samosvijesti. Kao što je apstraktna svijest po sebi - taj oblik u kome se predmet shvaća - samo momenat razlikovanja samosvijesti sa svješću, apsolutno znanje, kretanje apstraktnog mišljenja koje se više ne događa prema spoljašnosti, nego samo još u samom sebi, tj. rezultat je dijalektika čistog mišljenja.

Veliko u Hegelovoj Fenomenologiji i njenom konačnom rezultatu - dijalektici negativiteta kao principu koji pokreće i proizvodi - jest, dakle, to što Hegel samo stvaranje čovjeka shvaća kao proces, opredmećuje kao raspredmećuje (Entgegenständlichung), kao ospoljenje i kao ukidanje tog ospoljenja; dakle, što shvaća suštinu rada, a predmetnog čovjeka - istinskog čovjeka, jer je zbiljski - shvaća kao rezultat njegova vlastita rada. Zbiljsko, djelatno čovjekovo odnošenje prema sebi kao rodnom biću, ili njegovo odjelotvorenje kao zbiljskog rodno bića, tj. kao ljudskog bića, moguće je samo tako da sve svoje rodne snage zaista spoji (herausschafft) - što kao rezultat istorije - da se prema njima odnosi kao prema predmetima, što je, napokon, opet moguće samo u obliku otudjenja.

Hegelovu jednostranost i granicu mi ćemo iscrpno prikazati na završnom poglavlju Fenomenologije, apsolutnom znanju -poglavlju koje sadrži sažeti duh Fenomenologije, njen odnos prema spekulativnoj dijalektici kao i Hegelovu svijest o objema i njihov uzajamni odnos.

Privremeno anticipirajmo još samo sljedeće: Hegel stoji na stajalištu, moderne nacionalne ekononmije. On shvaća rad kao suštinu, kao suštinu čovjeka koja se obistinjuje; on vidi samo pozitivnu stranu rada, a ne njegovu negativnu stranu. Rad je postojanje čovjeka za sebe unutar ospoljenja ili ospoljeni čovjek. Rad, koji Hegel jedino pozna i priznaje, apstraktno je duhovan. Dakle ono što uopće čini suštinu filozofije, ospoljenje čovjeka koje sebe zna, ili ospoljenu znanost koja sebe misli, to Hegel svaća kao suštinu rada i može stoga nasuprot prethodnoj filozofiji, sažeti njene pojedine momente i svoju filozofiju prikazati kao